

Afganistan Medeni Kanunu'nun Kaynakları Üzerine Bir İnceleme

Bahrud-din QANİ | orcid.org/0000-0003-2085-7362 | bahrud-dinqani1993@gmail.com

Doktora Öğrencisi, İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İslam İktisadı ve Finansı Programı, İstanbul, Türkiye
<https://ror.org/03a5qrr21>

Kemal YILDIZ | orcid.org/0000-0003-4824-922X | kemal.yildiz@marun.edu.tr

Prof. Dr., Marmara Üniversitesi, İlahiyat Fakültesi Temel İslâm Bilimleri Bölümü, İslam Hukuku Anabilim dalı, İstanbul, Türkiye
<https://ror.org/02kswqa67>

Öz

Toplumda adaleti sağlamak ve toplum düzenini korumak insanların en önemli görevlerindedir. Bu görev, yasal düzenlemeler yoluyla güvence altına alınarak yerine getirilmektedir. Kanunlar, her toplumda insanlar arasında egemen olan dinî, tarihî, iktisadî ve kültürel değerlere göre hazırlanmaktadır. Halkı Müslüman olduğu ve sosyal hayatını genel anlamda İslam dini şekillendirdiği için Afganistan Medeni Kanunu'nun en temel kaynağını da diğer yasalar gibi İslam şeriatının esasları oluşturmaktadır. Bu süreç, İslam dininin Afganistan'a girişiyle başlayıp günümüze kadar bazı değişiklikler olsa bile varlığını sürdürmüştür. Bundan dolayı Afganistan'da yürürlüğe konmuş olan bütün anayasalarda İslam hukuku ile alakalı olan maddeler sabit kalmıştır. Diğer bir tabir ile oluşturulan bütün anayasaların başında ülkenin hukuk sisteminde İslâm hukukunun üstünlüğünden bahsedilmiştir. Afganistan Medeni Kanunu'nun kaynaklarını genel kaynaklar ve özel kaynaklar şeklinde ikiye ayırmak mümkündür. İslam Hukuku, Afganistan Anayasaları, örf ve doktrin görüşleri Afganistan hukuk sisteminin alt yapısını oluşturan genel kaynaklar olarak değerlendirilebilir. Bunun yanı sıra söz konusu kanunu hazırlayan hukukçular Mecelle-i Ahkâm-ı Adliye, Yeni Mısır Medeni Kanunu, Irak Medeni Kanunu ve Mürşidü'l-Hayrân gibi kanunlar ve kitaplardan yararlanmışlardır. Bunlar, kanunun özel kaynakları olarak ele alınmıştır. Afganistan Medeni Kanunu'nun oluşum süreci uzun bir zamanı almış sonunda kapsamlı bir kanun ortaya çıkmıştır. Çünkü bu kanunun hazırlanmasından önce, evlilik gibi medeni hukuka ilişkin çeşitli konular ayrı ayrı ele alınmış ve her biri yasal düzenlemelerle resmîyet kazanmıştır. Bu çalışmada Afganistan Medeni Kanunu'nun kimler tarafından hazırlandığı, muhtevasının nelerden oluştuğu, hangi kaynaklardan istifade edilerek ele alındığı ve kullanılan kaynakların etki oranları tespit edilmeye çalışılacaktır. Ayrıca Afganistan Medeni Kanunu'nun oluşumunda Mecelle-i Ahkâm-ı Adliye'nin etkisinin hangi seviyede olduğu ve ictibas tarzı konusunda nasıl bir yol takip edildiği konularına değinilecektir.

Anahtar Kelimeler

İslam Hukuku, Afganistan Medeni Kanunu, Mecelle-i Ahkâm-ı Adliye, Yeni Mısır Medeni Kanunu, Irak Medeni Kanunu, Mürşidü'l-Hayrân.

Atıf Bilgisi

Qani, Bahruddin. Yıldız, Kemal. "Afganistan Medeni Kanunu'nun Kaynakları Üzerine Bir İnceleme". *İhya Uluslararası İslam Araştırmaları Dergisi* 11/1 (Ocak 2025), 124-145. DOI: 10.69576/ihya.1539102

Geliş Tarihi	27 Ağustos 2024
Kabul Tarihi	15 Kasım 2024
Yayın Tarihi	15 Ocak 2025
Değerlendirme	İki Dış Hakem / Çift Taraflı Körleme
Etik Beyan	Bu çalışmanın hazırlanma sürecinde bilimsel ve etik ilkelere uyulduğu ve yararlanılan tüm çalışmaların kaynakçada belirtildiği beyan olunur. Bu çalışma, "Yürürlükte olan Afgan Medeni Kanununa Mecelle-i Ahkâm-ı Adliye'nin etkisi (Kitabu'l-Büyû' örneği)" isimli yüksek lisans tezinden istifade edilerek hazırlanmıştır.
Yazar Katkıları	Çalışmanın Tasarlanması: BQ (%60), KY (%40). Veri Toplanması: BQ (%65), KY (%35). Veri Analizi: BQ (%60), KY (%40). Makalenin Yazımı: BQ (%65), KY (%35). Makale Gönderimi ve Revizyonu: BQ (%70) KY (%30).
Etik Bildirim	ihyajournal@gmail.com
Çıkar Çatışması	Çıkar çatışması beyan edilmemiştir.
Finansman	Bu araştırmayı desteklemek için dış fon kullanılmamıştır.
Telif Hakkı & Lisans	Yazarlar dergide yayınlanan çalışmalarının telif hakkına sahiptirler ve çalışmaları CC BY-NC 4.0 lisansı altında yayımlanmaktadır.

An Analysis of the Sources of the Afghanistan Civil Code

Bahrudin QANI | orcid.org/0000-0003-2085-7362 | bahrudinqani1993@gmail.com

PhD Student, Istanbul University, Institute of Social Sciences, Islamic Economics and Finance
Program, Istanbul, Türkiye
<https://ror.org/03a5qrr21>

Kemal YILDIZ | orcid.org/0000-0003-4824-922X | kemal.yildiz@marun.edu.tr

Prof. Dr., Marmara University, Faculty of Theology, Department of Basic Islamic Sciences, Islamic
Law Department, Istanbul, Türkiye
<https://ror.org/02kswqa67>

Abstract

Ensuring justice in society and preserving social order are among the important duties of individuals and communities. In order to fulfill this duty firmly, laws must be established. Laws are prepared according to the religious, historical, economic, and cultural values dominant among people in every society. Since the people of Afghanistan are Muslim and Islam generally shapes social life, Islamic law forms the basis of the sources of the Civil Code of Afghanistan, as well as other laws. This situation started with the advent of Islam in Afghanistan and has continued until today, even though it has undergone some changes. For this reason, the articles related to Islamic law have remained constant in all constitutions implemented in Afghanistan. In other words, the superiority of Islamic law in the legal system of the country is mentioned at the beginning of all the constitutions. It is possible to divide the sources of the Civil Code of Afghanistan into two: general sources and special sources. Islamic Law, Afghan Constitutions, customs, and doctrinal views constitute the infrastructure of the Afghan legal system and are among the general sources of this law. In addition, the lawyers who prepared this law benefited from a number of laws and books such as Majallah al-Ahkam al-Adliyyah, the New Egyptian Civil Code, the Iraqi Civil Code, and Murshid al-Hayran, which are considered special sources of this law. The Afghanistan Civil Code took a long period of time to prepare and subsequently became a comprehensive civil code. Before the preparation of this law, various issues related to civil law, such as marriage, had been addressed separately, and each of them had gained official status through legal regulations. In this study, an attempt is made to determine by whom the Civil Code of Afghanistan was prepared, what its content consists of, which sources were used, and the influence rates of these sources. In addition, the level of influence of Majallah al-Ahkam al-Adliyyah on the formation of the Afghanistan Civil Code and the method of citation followed in this process will be discussed.

Keywords

Islamic Law, Afghanistan Civil Code, Majallah al-Ahkam al-Adliyyah, New Egyptian Civil Code, Iraqi Civil Code, Murshid al-Hayran.

Citation

Qani, Bahruddin. Yıldız, Kemal. "An Analysis of the Sources of the Afghanistan Civil Code". *İhya International Journal of Islamic Studies* 11/1 (January 2025), 124-145. DOI: 10.69576/ihya.1539102

Date of Submission	27 August 2024
Date of Acceptance	15 Kasım 2024
Date of Publication	15 January 2025
Peer-Review	Double anonymized - Two External
Ethical Statement	It is declared that scientific and ethical principles have been followed while carrying out and writing this study and that all the sources used have been properly cited. This study was prepared by utilizing the master's thesis titled " <i>The effect of Majallai Ahkami Adliye on the Civil Code of Afghan (Kitabu'l-Buyû' example)</i> "
Author Contributions	Conceiving the Study: BQ (60%), KY (40%). Data Collection: BQ (65%), KY (35%). Data Analysis: BQ (60%), KY (40%). Writing of the Article: BQ (65%), KY (35%). Submission and Revision of the Article: BQ (70%), KY (30%).
Plagiarism Checks	Yes - Turnitin
Conflicts of Interest	The author(s) has no conflict of interest to declare.
Complaints	ihyajournal@gmail.com
Grant Support	The author(s) acknowledge that they received no external funding in support of this research.
Copyright & License	Authors publishing with the journal retain the copyright to their work licensed under the CC BY-NC 4.0 .

Extended Abstract

Ensuring justice and maintaining social order are the most fundamental responsibilities of individuals in society. This important duty is safeguarded through legal regulations and implemented with the support of the state. Laws are prepared in accordance with the unique religious, historical, economic, and cultural values of each society. These values have a crucial role in upholding justice and serve as guiding principles for lawmakers. In Afghanistan, where over 99% of the population is Muslim and the general framework of social life is shaped by the principles of Sharia, the foundations of the legal system have been distinctly influenced. The primary sources of Afghanistan's civil law and other laws (such as the Penal Code and Anti-Hoarding Law) are based on principles of Islamic Sharia. In this context, Afghanistan's Civil Code was established to create a comprehensive legal framework for the nation. This legal arrangement was developed with the goals of preserving social stability, ensuring justice, and regulating interpersonal relationships. The process began with the introduction of Islam in this region and, although it has undergone some changes over time, Islamic law has become a fundamental element that deeply shapes the country's social, cultural, and legal structures, going beyond merely religious doctrine. Therefore, the constitution highlights the strong influence of Islamic law on the legal system and its defining role in the societal structure in Afghanistan. Provisions related to Islamic law have always remained constant in Afghanistan's main legal framework. The supremacy of Islamic law within the country's legal structure is clearly stated in all constitutions, demonstrating that the foundations of the legal system are based on Sharia principles. In other words, the legal framework asserts that national laws must align with the principles of Sharia and recognizes this alignment as a legal requirement. Afghanistan's Civil Code can be examined in two main categories: general and specific sources. The general sources include Islamic law, the Afghanistan Constitution, customs, traditions, and doctrinal opinions. These elements play a decisive role in forming the base of the country's legal system. Islamic law is the primary source, especially in regulating the social structure and interpersonal relationships within the country. Additionally, legislative frameworks regarding the Afghanistan Constitution and cultural heritage are considered among the general sources. On the other hand, the jurists who drafted Afghanistan's Civil Code particularly drew upon specific laws and legal texts, including Majallah al-Ahkam al-Adliyyah, the New Egyptian Civil Code, Iraqi Civil Code, and Murshid al-Hayran. These specific sources had a significant impact on the formation of Afghanistan's Civil Code and made substantial contributions to its content. These reference sources provided the legal framework both in theory and in practice. The formation of the Civil Code required a long and detailed process in Afghanistan. Over time, various civil law topics were addressed individually in alignment with the country's social structure, and each was formalized through legal regulations. Fundamental issues of civil law, especially marriage, were initially regulated separately. This approach allowed for the creation of civil law rules deeply integrated into Afghanistan's legal system and adapted to social needs. Eventually, a comprehensive Civil Code was prepared to encompass all matters related to these laws. This study focuses on the identities of the jurists involved in drafting Afghanistan's Civil Code and the structural components of the law. Additionally, it provides a comprehensive examination of the sources used in developing the Civil Code, analyzing the impact of these

sources in detail. The study will concentrate on the primary sources that shaped Afghanistan's Civil Code, exploring the extent and manner in which these sources were utilized. The goal is to highlight the influence of general sources, which include Islamic law, national constitutions, customs, and traditions, as well as specific sources, particularly Majallah al-Ahkam al-Adliyyah, the New Egyptian Civil Code, Iraqi Civil Code, and Murshid al-Hayran. In the following sections, an evaluation will be provided regarding how these sources were borrowed, the form in which they were incorporated, and the methods applied in their implementation. In particular, the role of Majallah al-Ahkam al-Adliyyah in the formation of Afghanistan's Civil Code will be examined in greater detail. This study will explore how this source was integrated into the Afghan legal system, how it was adapted through the process of Iqtibas (borrowing), and the method by which it was applied. The impact of Majallah al-Ahkam al-Adliyyah on Afghanistan's Civil Code will be analyzed beyond mere theoretical citation, focusing on its incorporation into legal regulations through practical application. This study also aims to highlight the concrete effects of the Majallah not only as a text but also on the country's legal culture and judicial practices. The historical development of this process and its place in practice will provide significant insights into the evolution of Afghanistan's Civil Code system.

Giriş

Afganistan günümüzdeki ismini 1747 tarihinden itibaren almıştır. Daha sonraki dönemlerde günümüzde sınırları resmîyet bulunmuş olan Afganistan'ın Müslümanlar tarafından ilk fethi, Raşit halifelerin ikincisi olan Hz. Ömer (r.a.) döneminde (m.634-644) Sasaniler'in son kralının Afganistan'a kaçmasıyla başlamıştır.¹ Miladi 7. yüzyılda İslam ordusu tarafından fethedilen Horasan bölgesinde yer alan Afganistan, İslam diniyle yeni tanışmıştı. Bu dönemde, Afganistan'ın doğusunda Budizm, batısında ise Zerdüştlük, Hinduizm ve bazı Hristiyanlık grupları mevcuttu.² Bu dinler, toplumda adaleti, birliği, beraberliği ve istikrarı sağlamak amacıyla kendi hukuk ve kurallarına sahiptiler. Ancak İslam dininin yayılmasıyla birlikte bu hukuk sistemleri yerini İslam hukukuna bırakmış ve İslam hukuku, maruz kaldığı tüm baskılara rağmen günümüze kadar etkisini sürdürmüştür.

İnsanlar, hayatları boyunca ihtiyaçlarını kolektif çaba ile karşılayan sosyal varlıklardır. İnsan tabiatı, yaratılıştan dünyanın zenginliklerine büyük bir sevgiyle bağlıdır. Bazen bu büyük sevgi, başkalarının mülkiyet ve haklarına tecavüz edilmesine sebep olmaktadır. Bu nedenle, adil, yasal ve medeni ilişkileri sağlamak için toplumdaki her bireyin görev ve sorumluluklarını tanımlayan bir dizi kural ve kanunlara ihtiyaç vardır. Her ülkede ve toplumda medeni hukuk bu amaçla geliştirilmiştir. Afganistan Medeni Kanunu da Afganis-

¹ Ebû Ca'fer Muhammed b. Cerîr Taberî, *Târîhu'r-rûsûl ve'l-mülûk* (Beyrut: Dâru't-Türâs, 1387/1967), 4/167; Ebü'l-Fidâ' İmâdüddîn İsmâîl b. Şihâbiddîn Ömer İbn Kesîr, *el-Bidâye ve'n-nihâye* (Beyrut: İhyâu't-Türâsi'l-Arabî, 1408/1988), 10/163-164.

² Mîr Gulam Muhammed Gubar, *Afganistan Der Mesiri Tarih* (Tahran: İntişarat Cumhuri, 2005), 1/157.

tan'da yaşayan insanların medeni haklarına ulaşması için hazırlanmıştır. Afganistan Medeni Kanunu derli toplu fetva kitapları ile başlayıp zaman içerisinde kapsamlı bir kanuna dönüştürülmüştür. Bu kanunun taslağı 1962 yılında hazırlanmış, 1977'de yürürlüğe girmiştir. Bahsi geçen kanun dört cilt ve 2416 maddeden oluşmaktadır.³ Medeni hukuk ile alakalı olan tüm konuları içermektedir.

Yukarıda bahsedildiği üzere Afganistan'da İslam hukukunun kanunlaştırılması, fetva risaleleri ile başlamış, daha sonra bu risaleler geliştirilmiştir. Bu durum meşrutiyet döneminin (1919-1929) sonuna ve cumhuriyet döneminin (1973-1978) başlangıcına kadar devam etmiştir. Nihayet komisyonlar kurularak modern kanunlar hazırlanmıştır.

Afganistan Medeni Kanunu'nun hazırlanışına, Muhammad Zahir Şah döneminde yükseköğretim eğitimini Mısır'da tamamlayan ve ülkenin önde gelen meşhur hukukçusu Muhammad Mûsâ Şefik⁴ tarafından başlanmıştır. Kanunu hazırlama çalışması, Şefik'in Afganistan Adalet Bakanlığına bağlı olarak kanunlaştırma faaliyetlerinin sorumlusu olduğu dönem onun çabası ve başkanlığıyla Mısırlı hukuk uzmanlardan teşkil edilen bir heyet tarafından yürütülmüştür.⁵

Yasalaştırma heyeti genel sorumlusu olan başkanı olan Muhammad Mûsâ Şefik, 1961 yılında Cemal Abdünnâsır hükümetinde Mısır Devleti'nden yasalaştırma konusunda destek talebinde bulunmuş; dönemin Mısır hükümeti de şer'î ilimler ve hukuk alanında adalet bakanlığına bağlı yüksek yargının üst düzeyinde müsteşarlık görevi yerine getirenlerden teşkil edilen bir grup uzmanı bu işin yürütülmesi için vazifelendirilmiştir. Mısırlı uzmanlardan Eymen el-Futûlî ve Hüseyin Arif bu komisyonda yer almıştır. Anılan komisyon üç yıl içinde 2021 yılından itibaren yürürlükten kaldırılmış olan Afganistan Medeni Kanunu'nun ve Ceza Kanunu'nun taslağını Arapça olarak hazırlamıştır.⁶

³ Bahruddin Qani, *Yürürlükte Olan Afgan Medeni Kanununa Mecelle-i Ahkâm-ı Adliye'nin Etkisi (Kitabu'l-Büyû' Örneği)* (İstanbul: Marmara Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, 2022), 39.

⁴ Muhammed Şefik, lisans ve yüksek lisans eğitimini el-Ezher Üniversitesi'nde tamamlamış, ardından Amerika'ya giderek Mukayeseli Hukuk alanında ikinci bir yüksek lisans yapmıştır. Afganistan'a döndükten sonra Adalet Bakanlığı'nda kanunlar ve kanunlaştırma bölümünde çalışmaya başlamış ve bu süre zarfında Kabil Üniversitesi Hukuk ve Siyasal Bilimler Fakültesi'nde dersler vermiştir. Daha sonra Mısır gibi bazı Arap ülkelerinde Afganistan büyükelçisi olarak görev yapmıştır. 1971 yılında Afganistan dışişleri bakanı, 1972 yılında ise başbakan olarak atanmış, ancak 1978 yılında komünist rejim tarafından şehit edilmiştir. Detaylı bilgi için bk. Muhammed İbrâhim Atâî, *Tarih-i Muâsır-i Afganistan*, çev. Cemillurrahman Kamgar (Kabil: Bingah İntişarat Matbaa-i Meyvend, 1426); Turyalai Zazaî, "Muhammed Mûsâ Şefik de Hivad Veteli Siyaset-medâr...", *Afganistan Eğitim Bakanlığı Aylık Dergisi* 4/1 (Nisan 2013), 59-69.

⁵ Mehtarkhan Khwajamir, *Afganistan'da İslâm Ceza Hukukunun Kanunlaştırılması* (Konya: Necmettin Erbakan Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Doktora Tezi, 2015), 90.

⁶ Abdilmelik Kamevî ve Muhammed Sıddık Joubel, *Nigahı be Hemkariha-yı Qazaî-yi Afganistan ve Mısır* (Kabil: Matbaa-ı Nebraska, 1391), 5.

1. Afganistan Medeni Kanunu'nun Hazırlanışı

Afganistan Medeni Kanunu hazırlanması için üzerine çalışılırken kaynak olarak *Mecelle-i Ahkâm-ı Adliye* ve Yeni Mısır Medeni Kanunu'na öncelik verilmiştir. Bu Medeni Kanun'un taslağı hazırlandıktan sonra uzun süre taslak halinde bırakılmıştır. Nihayet, 1973 yılında Serdar Muhammed Davud Han iktidara geldiğinde, hazırlanmasının üzerinden 12 yıl geçmiş ve hâlâ taslak halinde bırakılmış olan bu kanunun incelenmesi için üç kişiden oluşan ibtidaî, beş kişiden oluşan nihaî iki komisyon görevlendirilmiştir. İbtidaî inceleme komisyonunun üyeleri, Feyzânü'l-hak Feyzân, Muhammed Zahir Vezîn ve Habibullah Galib'den; Nihaî inceleme komisyonunun üyeleri, Muhammed İsmail Kasımyâr, Vefiyullah Semî'î, Muhammed Tahir Borkey, Muhammed Ekrem Abkarî ve Abdusselam Azimî'den oluşmakta idi. Zikredilen hukukçuların çoğu, yükseköğrenimlerini Mısır'da tamamlamışlardı. Anılan medeni kanun ve ceza kanunu üç yıl incelendi. Irak, Suriye, Mısır ve kısmen İran Ceza kanunlarından da faydalanan komisyonlar, bazı değişiklikler yaparak kanuna son halini vermişlerdir. Söz geçen Medeni Kanun'un 1976 yılında Farsça ve Peştuce'ye de tercümesi yapıldıktan sonra onay için bakanlar kuruluna sunulmuştur. İnceleme komisyonu üyeleri İsmail Kasımyâr, Vefiyullah Semî'î ve Muhammed Ekrem Abkarî tarafından hazırlanan kanunlar, Bakanlar Kurulu'na sunulmuş, yöneltilen sorulara verilen yanıtların ardından onaylanarak yürürlüğe girmiştir. Komisyon üyesi Muhammed İsmail Kasımyâr, kanunun hazırlanmasında adaletin en iyi şekilde sağlanmasını esas aldıklarını ifade etmiştir.⁷

Afganistan Medeni Kanunu'nun genel kaynaklarını öncelikle Fıkıh ilmi ve bu ilmin içinde Hanefi Fıkhı oluşturmaktadır. Bundan sonra Afganistan Anayasaları ile örf-adetler gelir.

1.1. Fıkıh İlmi/İslâm Hukuku (Hanefi Fıkhı)

Afganistan Medeni Kanunu'nun en temel kaynağının Fıkıh İlmi ve bu ilmin içinde özellikle Hanefi Fıkhı olduğu Anayasa maddelerinden rahatlıkla anlaşılmaktadır.

Afganistan'ın ilk anayasası olarak bilinen 1923'te hazırlanan "Nizamnâme-i Esasi-yi Devlet-i Aliyye-yi Afganistan" isimli Afganistan devletinin kanun-i esasisında hükümdarın görevleri zikredilirken; "Padişah, İslam dininin hizmetkârı, destekleyicisi ve Afganistan vatandaşlarının hükümdarı ve padişahıdır"⁸ denilmiş ve bu kanunun yedinci maddesinde padişahın görev ve hakları sayılırken, "şeriatın muhafaza edilmesi ve uygulamaya konması"⁹ şeklinde beyan edilmiştir. Söz konusu maddelerde şeriatın Afganistan'ın hukuki sisteminde temel olduğu vurgulanmıştır.

Bahsi geçen dönemde, Medeni hukuk alanında hazırlanmış olan kısaca Nizamname diye bilinen Nizamname-i Nikâh Arusi ve Hatne Suri'nin önsüzünde ve sonunda "Bu kanun Şer'î

⁷ Khwajamir, *Afganistan'da İslâm Ceza Hukukunun Kanunlaştırılması*, 90.

⁸ Nizamname-i Esasiyi Devlet-i Aliye-i Afganistan (TNEDAA), Afganistan Adliye Bakanlığı 625 (7 Ekim 1923), md. 5/1.

⁹ TNEDAA, md. 7/1.

şerif ve Hanefi mezhebinin müftâ-bih görüşlerine uygundur” denilerek dönemin İslâm hukukcuları ve hâkimleri tarafından onaylanmıştır.¹⁰

Afganistan'ın ikinci anayasası olarak bilinen “Usul-ı Esâsi-yi Devlet-i Aliyye-yi Afganistan”, 1931 yılında Nadirşah tarafından çıkartılmıştır. Bu kanunda da “Afganistan'ın dini İslâm, yaygın ve resmi olan mezhebi ise Hanefiliktir ve padişah da bu mezhebe mensup biri olmalıdır...”¹¹ denilmiştir.

Aynı kanunun 6. maddesinde, Padişahın tahta oturmadan önce dile getireceği yemin şu şekilde öngörülmüştür: “Allah'ın adına ve Kur'an'ın üzerine yemin ederim ki bütün eylemler ve amellerimde Allah'ı şahit ve nazir görerek İslâm dininin muhafaza edilmesi, Afganistan'ın istiklalini, halkın hukukunu koruyacağıma, vatanın ilerleme ve kalkınmasını sağlamak ile İslâmî esaslara ve devletin temel prensiplerine uygun olarak padişahlık görevimi yapacağıma ve evliyanın kutsal ruhaniyetinin bereketiyle istimdât edeceğime Allah'ın adıyla Kur'an'ın üzerine yemin ederim”.¹²

Meşrutiyetin hakim olduğu yıllarda hazırlanan 1964 Kanunun yedinci ve sekizinci maddelerinde, padişahın Müslüman ve Hanefi mezhebine mensup olmasının gerekli olduğu ve İslâm dininin prensiplerinin koruyuculuğu görevini yerine getirmekle mükellef olduğu¹³ ifade edilmiş, yasama organının vazifesini tayin edilen 64. maddesinde ise hiçbir kanunun İslami ilkelere aykırı olamayacağına vurgu yapılmıştır.

Cumhuriyet Dönemi'nde 1977 tarihinde ilk anayasasının 64. Maddesinde, devletin İslâm diniyle alakalı duruşu şu şekilde belirtilmiştir; “Hiçbir kanunun İslâm dininin esaslarına aykırı olamayacağı¹⁴, özellikle 121. Maddesinde, İslâm'a ittiba' ile ilgili maddelerin anayasanın değişmez maddelerinden olduğu beyan edilmiştir”.¹⁵

Komünistler Dönemi'nde (1978-1992), 1980 yılında hazırlanan anayasasında, “Afganistan Demokratik Cumhuriyeti'nde İslam dinine saygıya riayet ve onun muhafazası teminat altına alınır”.¹⁶ diye değişik bir ifade kullanılmıştır.

Komünistlerin son cumhurbaşkanı olan Najibullah döneminde (1986-1992) bu rejiminin son anayasası 1987 yılında çıkartılmıştır. Bu kanunun 2. Maddesinde, “Afganistan'ın dini

¹⁰ Nizamname-i Nikah Arusi ve Hatne Suri (NNAHS), Afganistan Adliye Bakanlığı 698 (23 Ağustos 1924), md. 22/3.

¹¹ Usul-ı Esâsi-yi Devlet-i Aliyye-yi Afganistan (UEDAA), Afganistan Adliye Bakanlığı 625 (12 Kasım 1931), md. 1/1.

¹² UEDAA, md. 6/1.

¹³ Kanun-i Esasiyi Afganistan (KEA), Resmi Gazete ns. (1 Ekim 1964), md. 7-8/2.

¹⁴ Kanun-i Esasiyi Afganistan (KEA), Resmi Gazete ns. (26 Ocak 1977), md. 64/22.

¹⁵ KEA, 1977, md. 121/39.

¹⁶ Kanun-i Esasiyi Afganistan (KEA), Resmi Gazete ns. (14 Nisan 1980), md. 5/1.

İslâm'dır. Afganistan cumhuriyetinde hiçbir kanun İslâmî esaslara ve bu anayasanın içerdiği kanunun değerlerine aykırı olamaz".¹⁷ ifadesine yer verilmiştir. Yine söz konusu kanunda "Cumhurbaşkanı aday olabilmek koşullarından biri Müslüman olmaktır".¹⁸ maddesine yer verilmiştir.

Yeniden Taliban'ın gelmesiyle yürürlükten kaldırılan ve Afganistan'ın son anayasası olarak bilinen "Kanuni Esasiyi Cumhur-i İslâmi Afganistan" 2004 yılında çıkartılmıştır. Bu kanunun ikinci maddesinde "Afganistan'ın dininin İslam olduğu"¹⁹; üçüncü maddesinde ise Afganistan'da hiçbir kanunun İslâm inancına ve hükmüne aykırı olamayacağı²⁰; aynı şekilde altmış ikinci maddesinde cumhurbaşkanının Müslüman olması²¹, yemin törenlerinde, yemine besmele ile başlayıp İslâm'a itaat edeceğine ve İslâm dinini muhafaza edeceğine dahi Allah'ın adına yemin etmesi gerektiği"²² net bir şekilde düzenlenmiştir.

Özlu olarak belirtmek gerekirse sözü geçen kanunlara göre, Afganistan'da çıkarılan bütün kanunlar İslam şeriatına aykırı olmayacak şekilde çıkartılması gerektiği üzerinde durulmuştur. Bunlardan da anlaşılmaktadır ki birçok kanunun esasını İslâm hukuku oluşturmaktadır. Bunun yanında İslâm hukuku ile doğrudan alakalı olmayan kısımlar ise dolaylı bir şekilde İslam hukukuna uyum sağlayacak şekildedir. Aslında hukuki problemlerin yarısından fazlası, kanunların başında yer alan maddeler ile çözülmektedir. Zira bu maddelerde, İslâm hukuku bir temel kaynak olarak öngörülmüştür. Örneğin, Afganistan Medeni Kanunu'nun birinci maddesinin ikinci fıkrasında, "Kanunda hükmü bulunmayan meselelerde mahkemenin, adaleti en iyi temin edecek şekilde genel olarak İslâm şeriatının ve özel olarak Hanefî mezhebinin genel ilkelerine uygun olarak hüküm vereceği"²³ ifade edilmiştir.

1.2. Anayasalar (Kavânîn-i Esâsi)

Afganistan Medeni Kanunu'nun dayanakları arasında yer alan ikinci önemli kaynak Afganistan anayasalarıdır. Zira anayasalar, hazırlanacak diğer tüm kanunların kökenini teşkil etmektedir. Çıkartılan diğer kanunlar ile anayasa arasında herhangi bir çelişki olamaz.²⁴

1964 tarihli anayasanın 130. Maddesinde şöyle denir: "Mahkemeler görülen davalarda bu anayasa hükümleri ve devletin diğer kanunlarını uygular. Herhangi bir konuda söz konusu kanunlarda hüküm bulunmadığı durumda hâkimler kendi kanaatlerince adaleti en iyi temin edecek şekilde bu anayasanın koyduğu sınırlar çerçevesinde Hanefi fikhının genel ilkelerine uygun olarak hüküm verirler".²⁵ Aynı dönemde hazırlanan Afganistan Medeni

¹⁷ Kanun-i Esasiyi Afganistan (KEA), Resmi Gazete ns. (29 Kasım 1987), md. 2/1.

¹⁸ KEA, 1987, md. 73/24.

¹⁹ Kanun-i Esasiyi Afganistan (KEA), Resmi Gazete 818 (12 Ocak 2004), md. 2/2.

²⁰ KEA, 2004, md. 3/2.

²¹ KEA, 2004, md. 62/10.

²² KEA, 2004, md. 63/11.

²³ Kanun-i Medeni Afganistan (KMA), Resmi Gazetesi 353 (5 Ocak 1977), Kanun No. 2418, 1, md. 2/1.

²⁴ Khwajamir, *Afganistan'da İslâm Ceza Hukukunun kanunlaştırılması*, 134.

²⁵ KEA, 1964, md. 102/25.

Kanunu da bu kaideyi herhangi bir değişikliğe gitmeden benimsemiştir. Bahsi geçen kanunun birinci maddesinin ikinci fıkrasında “kanunda hükmü bulunmayan meselelerde mahkemenin, adaleti en iyi temin edecek şekilde genel olarak İslâm'ın ve özel olarak Hanefî mezhebinin genel ilkelerine uygun olarak hüküm vereceği”²⁶ ifade edilmiştir.

Anayasaların hazırlanan diğer kanunların en önemli kaynakları olduğunu göstermesi açısından bir örneğe işaret etmek gerekirse; modern kanunlarda masumiyet esasları olarak tabir edilen ve Mecelle'nin de 8. maddesinde yer alan küllî fıkıh kaidelerinden birisi *الاصل البرائة الذمة* (Beraat-i zimmet asıldır), sözü geçen Afganistan anayasalarının beşinde tam Farsça meali ile, birinde ise anlam olarak yer almaktadır. Yani bahsi geçen kaideye Afganistan'ın 1964 anayasası, 1977 anayasası, 1987 anayasası, 1990 anayasası ve 2004 anayasasında (برائة ذمة حالة اصلية است) biçiminde Farsça meali ile tam olarak; 1980 anayasasında ise anlam olarak yer verilmiştir.²⁷ Bu kaide aynı şekilde Afganistan Medeni Kanunu'nun 985. maddesinde yer almıştır.²⁸

Yukarıdaki örnekte olduğu gibi anayasalar Medeni kanun başta olmak üzere diğer bütün kanunların temel kaynaklarından. Ayrıca bu gerçek anayasa maddeleriyle de açıkça ifade edilmiştir.

1.3. Örf ve Adet²⁹

Örf ve âdet ilkeleri, içtimai hayat içinde muayyen unsurların bir araya buluşması ile şekillenen ilkelere dir.³⁰ Örf ve âdet kuralları, toplumun geneli tarafından kabul görmüş “iyi ve akl-ı selime uygun” sosyal düzeni sağlayan kaideler olduğundan, bu kaidelerin diğer hukuk alanlarında olduğu gibi medeni hukuk alanında da dikkate alınması tabii bir durumdur. Bu sebeple, medeni hukukla ilgili yasaların hazırlanmasında örf ve âdet ilkelerinin göz önünde bulundurulması gerekmektedir. Diğer bir ifade ile örf ve âdet ilkelerinin kanunlaştırma cereyanında göz ardı edilemeyeceği bir gerçektir.³¹ Hususi hukukta, özellikle Afganistan Medeni Kanunu'nda örf ve âdet ilkelerinin geçerli olmasının nedeni bahsi geçen yasanın 1.

²⁶ KMA, 1, md. 1/1.

²⁷ KEA, 1964, md. 26/7; KEA, 1977, md. 30/1; KEA, 1980, md. 30/5; KEA, 1987 ve 1990, md. 41/5; KEA, 2004, md. 25/1.

²⁸ Kanun-i Medeni Afganistan (KMA), Resmi Gazetesi 353 (5 Ocak 1977), Kanun No. 2418, 2, md. 985/148.

²⁹ Örf ve âdet kavramları genellikle birlikte kullanılmakta ve bu iki kavram üzerinden ortak değerlendirmeler yapılmaktadır. Ancak, "örf" ve "adet" terimleri farklı anlamlara sahiptir. Örf: İyi karşılanan ve kabul edilen, dolayısıyla akliselim tarafından olumlu görülen şeyleri ifade eder. Örfün zıddı ise genellikle kötü olan şeylerdir. Adet: "İtiyad edilen" veya "işlenegelen şey" anlamına gelir ve teamül ile benzer bir anlama sahiptir. Bu temel anlam farkı nedeniyle, örf her zaman olumlu bir anlam taşırken, adetler kötü de olabilir. Bu anlam farklılığına rağmen, hukuk literatüründe bu iki kavram çoğu zaman birlikte ve benzer anlamlarda kullanılır. Dolayısıyla, örf ve âdet kavramları arasında ortak sonuçlara varmak bazen yanıltıcı olabilir. Melikşah Yasin, “Örf ve Adet Kuralları İle İdari Teamüllerin İdare Hukukundaki Yeri”, *İdare Hukuku ve İlimleri Dergisi* 15/2 (2012), 29-44, 29.

³⁰ Yasin, “Örf ve Adet Kuralları İle İdari Teamüllerin İdare Hukukundaki Yeri”, 32.

³¹ Yasin, “Örf ve Adet Kuralları İle İdari Teamüllerin İdare Hukukundaki Yeri”, 31.

Maddesinin ikinci fıkrası ile sözü geçen ilkelere yapılan atıftır. Söz konusu fıkranın metni de yukarıda geçtiği üzere, örf ve âdete şu ibaretle kaynakları arasında yer vermiştir: “...bir hükmün hem kanunda hem de İslâm şeriatı ve Hanefî mezhebinde bulunmadığı durumlarda adalet ilkelerine ve kanuna aykırı olmamak şartıyla genel örfе göre hüküm verilecektir.”³² Bu şekilde Afganistan Medeni Kanun’un en mühim dayanaklarından birini örf oluşturmaktadır. Zikredilen yasanın birçok maddesinde örfе atıfta bulunmaktadır. Özellikle 720.-724. Arasında yer alan maddeler doğrudan örf ve âdetle alakalıdır.

720. “Örfen ma’ruf olan şey şart kılınmış gibidir”. Bu madde *Mecelle*’nin 43. Maddesinin tercümesidir.

721. “Adet ister genel ister özel olsun, hüküm dayanağı olmaktadır”.

722. “Âdet, genel veya sürekli olduğunda geçerlidir. İtibar, nadir çoğunluğa değil, en yaygın olanadır”.

723. “Âdeten mümteni olan şey, hakikaten mümteni gibidir”. Bu *Mecelle*’nin 38. Maddesinden iktibas edilmiştir.

724. “Âdetin delaletiyle hakikat terk edilir”. Bu madde de *Mecelle*’nin 40. Maddesinden alınmıştır.

Afganistan Medeni Kanunu’nun metinlerini özellikle vecibe hakları (zorunlu haklar) ile ilişkin olan maddelerinin tam olarak anlaşılabilmesi için Fransa Medeni Kanun’a ve Yeni Mısır Medeni Kanununa başvuru yapılması gerekmektedir. Zira Yeni Mısır Medeni Kanun’u Fransa Medeni Kanunu’ndan yüksek bir oranda yararlanmış ve Afganistan Medeni Kanunu da Yeni Mısır Medeni Kanunu’ndan etkilenmiştir.³³

2. Afganistan Medeni Kanunu’nun Özel Kaynakları

Afganistan Medeni Kanunu’nun özel kaynaklarını *Mecelle-i Ahkâm-ı Adliye* başta olmak üzere Yeni Mısır Medeni Kanunu, *Mürşidü’l-hayrân ilâ marifeti ahvâli’l-insân fi’l-mu’amelâti’s-şer’iyye ‘alâ mezhebi’l-İmâm Ebî Hanîfe en-Nu’mân* ve Irak Medeni Kanunu oluşturmaktadır. Arından nadir olsa da özellikle bey’ bi’l-vefa konusunda 1932 Tarihli Lübnan el-Mücebat ve’l-Ukûd Kanunu’na ve buna benzer mevzularda diğer kanunlar ile fıkıh eserlerine müracaat edildiği anlaşılmaktadır.³⁴

2.1. Mecelle-i Ahkâm-ı Adliye

Osmanlı İmparatorluğu’nun ilk medeni kanunu olarak kabul edilen *Mecelle-i Ahkâm-ı Adliye*, 3 Kasım 1839’da ilân edilen Gülhane Hatt-ı Hümayunu³⁵ yani Tanzimat Fermanı ile

³² KMA, 1, md. 1/1.

³³ Proje Talimat Hukuki Afganistan (ALEP), *Mebadi Hukuki Vecaibi Afganistan* (Kaliforniya: Afghanistan Legal Education Project (ALEP), 2012), 10.

³⁴ Qani, *Yürürlükte Olan Afgan Medeni Kanununa Mecelle-i Ahkâm-ı Adliye’nin Etkisi (Kitabu’l-Büyû’ Örneği)*, 121.

³⁵ Ali Akyıldız, “Tanzimat”, *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi* (İstanbul: TDV Yayınları, 2011), 40/1-10.

başlayan reform ve kanunlaştırma hareketleri kapsamında yer almaktadır. Tanzimat dönemiyle birlikte Osmanlı İmparatorluğu'nda kanunlaştırma ve adli teşkilat alanında kapsamlı reformların hayata geçirildiği görülmektedir. Osmanlı'nın kanunlaştırma sürecine girmesinde sosyal, ekonomik ve siyasi unsurlar etkili olmuş ve bu süreç zamanla olgunlaşarak devam etmiştir.³⁶ 1855 yılında "Meclis-i Tanzimat" bünyesinde bir kanun metni hazırlamak amacıyla kurulan ilmi cemiyet tarafından *Mecelle-i Ahkâm-ı Adliye* ile ilgili ilk çalışmalarla "*Metn-i Metin*" girişimiyle başlanmıştır.³⁷ Başlangıçta miras ve aile hukuku dışında borçlar hukuku, eşya hukuku, şahıs hukuku ve yargılama hukukunu kapsayan Mecelle, 1868-1876 yılları arasında yürürlüğe konmuştur. Daha sonra aile hukukuna ilişkin hükümler, 1917 yılında çıkartılan Hukuk-i Aile Kararnamesi adıyla yasalastırılmıştır. İslâm hukukuna dayalı olarak hazırlanan bu kanunlar, hem Osmanlı hukuk tarihi hem de İslâm hukuk tarihi açısından önemli bir yere sahiptir. Anılan yasalar, daha sonraki dönemlerde bazı İslâm ülkeleri tarafından yasalastırmaya konu olan kanunlarda temel olarak kabul görülmüştür.³⁸ Afganistan Medeni Kanunu da hazırlanırken Mecelle'den ciddi anlamda faydalanılmıştır.³⁹

2.2. Yeni Mısır Medeni Kanunu

15 Ekim 1949 tarihinden itibaren yürürlüğe giren Yeni Mısır Medeni Kanunu 16 Temmuz 1948 tarihinde kabul edilmiştir. Bu kanun, Mısır Adliye Vekaleti tarafından Milli Matbaada bastırılmış, 1952'de Fransızca'ya tercümesi yapılmıştır.⁴⁰ Anılan kanun Afganistan, Irak ve Suriye kanunlarına örnek olmuştur.⁴¹ Bu kanunla milli mahkemelerde tatbik edilmekte olan 28 Ekim 1883 tarihli medeni kanun ile muhtelit mahkemelerde uygulanan 28 Haziran 1875 tarihli medeni kanun yürürlükten kaldırılmıştır.⁴²

³⁶ Musa Gümüş, "Osmanlı Devleti'nde Kanunlaştırma Hareketleri İdeolojisi ve Kurumları", *Tarih Okulu Dergisi* 2013/XIV, 164.

³⁷ M. Akif, Aydın, "Mecelle-i Ahkâm-ı Adliye", *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi* (Ankara: TDV Yayınları, 2003), 28/232.

³⁸ Aydın, "Mecelle-i Ahkâm-ı Adliye", 28/232.

³⁹ Örnek olarak bk. Afganistan Medeni Kanununun 1081. Maddesi; Mutlak bey' akdinde taraflar mebî'anın belirli bir yerde teslim edilmesine dair herhangi bir anlaşma yapmadıkları sürece, mebî'a akdin gerçekleştiği an mevcut olduğu yerde teslim edilir ve akit yeri teslim yeri olarak bilinmez. Bu maddenin çoğu kısmı Mecelle'nin 285. (Akd-i mutlak, hıyn-i akidde mebî' nerede ise orada teslimini iktizâ eder. Meselâ, bir kimse Tekfurdağı'ndaki buğdayını, İstanbul'da bir kimseye sattıkda, o buğdayı Tekfurdağı'nda teslim eder. Yoksa İstanbul'da teslim etmek üzere icbar olunamaz.) ve 287. (Bir mahall-i muayyende teslim olunmak şartıyla satılmış olunan malın, orada teslimi lâzım gelir.) maddelerinden iktibas edilmiştir. Qani, *Yürürlükte Olan Afgan Medeni Kanununa Mecelle-i Ahkâm-ı Adliye'nin Etkisi (Kitabu'l-Büyû' Örneği)*, 66-122.

⁴⁰ Fikret Arik, "Kitap İncelemesi: Mısır Medeni Kanunu", *Ankara Üniversitesi SBF Dergisi* 10/04 (01 Nisan 1955), 1.

⁴¹ Qani, *Yürürlükte Olan Afgan Medeni Kanununa Mecelle-İ Ahkâm-ı Adliye'nin Etkisi (Kitabu'l-Büyû' Örneği)*, 66-122.

⁴² Arik, "Kitap İncelemesi",1.

Bu kanun bir giriş ve iki bölümden oluşmaktadır. Kanunda bölümler kitaplara, kitaplar bablara, bablar da fasıllara ayrılmıştır. Kanunun madde sayısı ise 1149'a ulaşmaktadır.⁴³ Mecelle'den sonra ikinci kaynak olarak bilinen Yeni Mısır Medeni Kanunu'ndan alınan maddelerin çoğu, herhangi bir değişiklik yapılmadan olduğu gibi benimsenmiştir. Başlıklara bakıldığında başlık tertibi de bu kanuna göre hazırlandığı görülmektedir.⁴⁴

2.3. Mürşidü'l-Hayrân

Bir kanun taslağı olan Mürşidü'l-Hayran, Mecellenin kanunlaştırılması sırasında Mısır'da hâkim olan yönetimin isteğiyle Kadri Paşa tarafından hazırlanmıştır. 19. yüzyıl, tıpkı Osmanlı Devleti'nde olduğu gibi Mısır'da da kanunlaştırma hareketlerinin ortaya çıktığı dönem olmuştur. Osmanlı devletine bağlı olduğu halde Mısır valisi olan Mehmet Ali Paşa'nın merkezi yönetimle olan siyasî ihtilafı dolayısıyla Osmanlı kanunlarını uygulamaktan kaçınan Mısır yönetimi, Tanzimat sonrası Osmanlı'da yaşananlara benzer süreçlerden geçmiştir. Bir yandan Fransız Medeni Kanunu'nun alınması için çalışmalar sürerken, diğer yandan Muhammed Kadri Paşa, Hanefi fihhına dayalı bir kanun hazırlamaya gayret etmiştir.⁴⁵ Kadri Paşa eşya ve borçlar hukuku ile ilgili "*Mürşidü'l-hayrân ilâ marifeti ahvâli'l-insân fi'l-mu'amelâti's-şer'îyye 'alâ mezhebi'l-İmâm Ebî Hanîfe en-Nu'mân*" isimli kitabı hazırlamıştır. Sözü geçen kitap Mısır'daki yönetimin desturuyla hazırlanmaya çalışılmış ve kanun şeklinde tanzim edilmiş olmakla birlikte resmen bir yasa metni olarak resmi gazete tarafından yayımlanmamıştır. Kadri Paşa'nın vefatından hemen sonra Mısır Maarif Vekâleti tarafından neşredilip medreselerde kullanılmasına hüküm sadır olunmuştur.⁴⁶ Bu kitap, ilk olarak 1308 yılında üç kez Bulak Matbaası'nda basılmış, daha sonra Kahire'de (1308, 1891, 1919, 1931, 1983), Şam'da (tarihsiz) ve Amman'da (1407/1987) yayımlanmıştır. Muhammed Zeyd el-İbanî ve Muhammed Selâme es-Sincelfi eseri açıklamalı olarak şerh etmişlerdir. Kitap, ana başlıkları "kitap" bölümleri halinde düzenlenmiştir. Birinci kitap emval konusuna ayrılmış olup, devamında mülk edinme yolları, şufa, genel sözleşmeler, alım-satım, kiralama, ortaklık (müzâraa ve müsâkat), borç verme, emanet, kefalet, havale, vekalet, rehin ve sulh gibi konular ele alınmaktadır. Bu eser, Mecelle'de ve Yeni Mısır Medeni Kanunu'nda yer

⁴³ Yeni Mısır Medeni Kanunu (YMMK), Resmi Gazete 131 (29 Temmuz 1948), Kanun No. 108.

⁴⁴ Örnek olarak bk. Afganistan Medeni Kanununun 1082. Maddesi; Eğer akitte mebî'anın miktarı belirtilmiş ise, herhangi bir anlaşma yapılmamış olması şartıyla bâyi, örfün muktezasınca mebî'anın eksikliğinden sorumludur. Bununla birlikte müşteri, mebî'adaki eksikliği başta öğrenmesi durumunda akıt yapmayacağıını ispatlayamadığı sürece söz konusu maddedeki eksiklikten ötürü akdin feshini talep edemez. Bu madde Yeni Mısır Medeni Kanununun 233. Maddesinin birinci fıkrasının birebir tercümesidir. Qani, *Yürürlükte Olan Afgan Medeni Kanununa Mecelle-i Ahkâm-ı Adliye'nin Etkisi (Kitabu'l-Büyük Örneği)*, 123-124.

⁴⁵ Mustafa Şentop, "*Mürşidü'l-Hayrân*", *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi* (İstanbul: TDV Yayınları, 2006).

⁴⁶ Muhammed Kadri Paşa, *Mürşidü'l-hayrân ilâ ma'rifeti ahvâli'l-insân* (Amman-Ürdün: ed-Darü'l-Arabiyye Litvzi ve Neşr, 1985), 3-4.

almayan maddelerin kaynağını belirlemek için araştırmacıya değerli fayda sağlayacağı düşünülmektedir. Söz konusu kitaptan faydalanarak Afganistan Medeni Kanun'un birçok maddesinin kaynağını da tespit etme imkânı vardır.⁴⁷

2.4. Irak Medeni Kanunu

Irak Medeni Kanunu, temel olarak, Yeni Mısır Medeni Kanunu'nun da başyazarı olan Fransa'da eğitim görmüş Mısırlı hukukçusu Abdurrezâk es-Senhûrî (1895-1971) tarafından hazırlanmıştır. 1943'te Irak'ta kapsamlı modern bir kanun için çalışmalar başladıktan yaklaşık on yıl sonra Senhûrî Irak yönetimi tarafından Irak'a davet edilmiş ve ondan Medeni Kanunu tamamlaması istenmiştir. Senhûrî Iraklı hukukçulardan oluşan bir komite başkanı olarak çalışmış ve Mısır Medeni Kanunu'nu⁴⁸ model alarak, modern Irak Medeni Kanunu'nun taslağını oluşturmuştur. Bu kanun 8 Eylül 1951'de yürürlüğe girmiştir.⁴⁹

Irak Medeni Kanunu, her biri iki kitaptan oluşan bir ön bölüm ve iki ana bölüme ayrılmıştır. Giriş bölümü kanunda bulunan tanımları ve genel ilkeleri ihtiva etmektedir. Kanunun birinci bölümü ve iki kitabı genel olarak sorumluluklar, akitler, haksız fiiller ve haksız zenginleştirme gibi bu hukuk alanının alt meselelerini ele almaktadır. İkinci bölüm, iki kitap altında mülkiyet ve aynı hakları içermektedir.⁵⁰ Yukarıda beyan edilen kaynaklarda bulunmayan Afganistan Medeni Kanunu'nun maddelerinin kaynağını bulmak için bu kanuna başvuru yapılması fayda sağlamıştır. Bu kanundan alınan maddelerin ekseriyeti herhangi bir değişikliğe gidilmeden olduğu gibi alınmıştır. Bazı maddeler Irak Medeni Kanununda iki fıkra şeklinde hazırlanmış iken Afganistan Medeni Kanununda ise bir fıkra olarak alınmış yahut bazı maddelerin bir kısmını bırakıp geri kalan bölümü iktibas edilmiştir. Ayrıca Mısır Medeni Kanun'unda olduğu gibi Irak Medeni Kanunu da başlıkların tertibi açısından aynı düzenin takip edildiği söylenebilir.⁵¹

⁴⁷ Örnek olarak bk. Afganistan Medeni Kanunun 1090. Maddesi: Mebi'anın başka birisi tarafından istihkak edileceği durumunda, bayi'in kefil olmamasının şart koşulması câiz değildir. Böyle bir şart bey'in fasit olmasına sebep olur. Bu madde Mürşidü'l-Hayran'ın 492. maddesinin birebir tercümesi olarak değerlendirilmektedir. Ayrıca Yeni Mısır Medeni Kanunu'nun 445. maddesinin üçüncü fıkrası ve 453. maddelerin muhtevası bakımından konu ile alakalı açıklamalar yapılmıştır. Qani, *Yürürlükte Olan Afgan Medeni Kanununa Mecelle-i Ahkâm-ı Adliye'nin Etkisi (Kitabu'l-Büyû' Örneği)*, 66-122.

⁴⁸ Irak Medeni Kanunu Mısır Medeni Kanunu'na dayanmaktadır. Önceki Fransız Medeni Kanun'u İslami unsurları ihtiva etmesine rağmen genel yapısı ve özü temelde kıtasal medeni hukuka dayanmaktadır. Bu sebeple, Mısır, Fransa, Etiyopya, İspanya, İtalya ve Louisiana eyaleti gibi bu modele dayanan diğer hukuk sistemleriyle ortak öz ve hukuk teorisini paylaşmaktadır. Ammar Kareim Kadham al-Bsharawy ve Kasim Hayaal Resan al-Obaidi, "Legal Transplantation to the Muslim World: A Case Study of the Iraqi Civil Code under the Auspices of al-Sanhûrî's Legal Approaches", *Journal of Islamic Law Research*, 2024, 783-810, 784.

⁴⁹ Bsharawy ve Obaidi, al- "Legal Transplantation to the Muslim World: A Case Study of the Iraqi Civil Code under the Auspices of al-Sanhûrî's Legal Approaches", 785.

⁵⁰ Irak Medeni Kanunu (IMK), *Resmi Gazete* 40 (4 Haziran 1951).

⁵¹ Örnek olarak bk. Afganistan Medeni Kanunun 1111. Maddesi; Cins-nakit satış akdinde bâyi' cinsi sunduğunda, müşteri mebi'ayı teslim almadan önce semenini ödemekle yükümlüdür. Cins-cins veya nakit-nakit satış akitlerinde ise mebi'nin teslim edilmesi ve semenin ödenmesi birlikte olur. Bu madde Irak

2.5. Diğer Kaynaklar

Afganistan Medeni Kanunu'nun maddelerinin büyük kısmı yukarıda bahsedilen kaynaklardan faydalanılarak hazırlanmıştır. Aslında bu dört kanun Afganistan Medeni Kanunu'nun asıl kaynağı olarak da değerlendirilebilir ancak bazı maddelerin kaynağını tespit etme amacıyla diğer bazı kaynaklara başvuru yapılmasının önemli olduğunun unutulmaması lazım. Örneğin bey'bi'l-vefa ile ilgili olan birkaç maddenin kaynağını tespit etmek için 1932 tarihli Lübnan el-Mucebat ve'l-Ukud Kanunu'na bakmak yeterli olacaktır. Bunun dışında herhangi bir kanun metninde bulunmayan maddelerin kaynağını tespit etmek için doğrudan fıkıh kitaplarından veya genel olarak Afganistan'da toplumun değerlerine ve hukuka aykırı olmayan örf ve âdetlerinden yararlanıldığı anlaşılmaktadır.⁵²

3. Afganistan Medeni Kanunu'nun Muhtevası

Bu başlık altında, 1962 yılında taslağı hazırlanmış ve 1977 tarihinden itibaren yürürlükte kalan Afganistan Medeni Kanunu'nun içeriğinden bahsedeceğiz. 1977 tarihli medeni kanun, dört cilt ve 2416 maddeden oluşmaktadır. Afganistan Medeni Kanunu dört kitaptan oluşur; her kitap da, kitaplar, bablar, fasıllar, bölümler, mebhaslar ve ekler gibi alt başlıkları içermektedir. Aşağıda Afganistan Medeni Kanunu'nun muhtevası ile alakalı genel olarak bilgi verirken ek kısmında ise her bir cildinin muhtevası ayrı ayrı detaylı bir şekilde listelenecektir. Söz konusu kanunun birinci cildinde, kanunun tatbik edilmesi, hakkın kullanılması, zaman bakımından kanunun uygulanması, mekan bakımından kanunun uygulanması, şahıslar, hakiki şahıslar, tüzel şahıslar, medeni durum ve mallar gibi konulara yer verilmiştir.⁵³ Haklar, hukuki tasarruf, hukuki olaylar, sorumluluk, doğal vacibe, tazminat, akit ve akdin sona ermesi de ikinci cildinde ele alınmıştır.⁵⁴ Ayrıca üçüncü cildinde muayyen akıtlar, temlik, satış akdi, hibe, şirket, barış, intifa sözleşmesi, icare, ariyet, iş sözleşmesi, mukavele, vekalet, vedia, ihtimali sözleşmeler, kumar, sigorta sözleşmesi, kefalet ve rehin gibi konulardan bahsedilirken dördüncü cildinde ise aynı haklar, mülkiyet hakları, mülk edinme

Medeni Kanunu'nun 575. maddesinin ikinci fıkrasının birebir tercümesidir. Aynı zamanda sözü geçen maddenin mühtevası Mürşidü'l-Hayran'ın 481. ve 482. maddelerinde yer almaktadır. Qani, *Yürürlükte Olan Afgan Medeni Kanununa Mecelle-i Ahkâm-ı Adliye'nin Etkisi (Kitabu'l-Büyük Örneği)*, 72-117.

⁵² Örnek olarak bk. Afganistan Medeni Kanununun 1140. Maddesi; (1) Bey'i vefâda, mebi'a istirdad zamanına kadar müşterinin mülkü olarak bilinip mülkiyet ile ilgili olan kurallara riayet edilir. (2) Bey'i vefâda müşteri, fiili hile (gaş) içermediği takdirde bâyi'in istirdad talebine kadar mebi'ayı mülkü olarak istifade edebilir. bey' bi'l-vefa akdinde, müşterinin mebi'adan yararlamasıyla alakalı olan konu İbn Âbidin'in "Reddül-Muhtar Ale'd-Düreri'l-Muhtar" adlı eserinde şu şekilde ele alınmıştır: "Karşı taraf buna malik olamaz. Malik izin vermedikçe bundan istifade edemez. İzinsiz istifade etmesi halinde yediği meveyi, telef ettiği ağacı ödemesi gerekir."²⁸⁴ Buna binaen söz konusu madde fıkıh ahkâmına uygundur. Zira fikihtaki malıktan kasdı mutlak malik olduğunun kemaatindeyiz. Bunun yanı sıra 1932 tarihli Lübnan Mucebât ve'l-Ukûd Kanunu'nun 476. maddesinde aynı ifade bulunmaktadır. Qani, *Yürürlükte Olan Afgan Medeni Kanununa Mecelle-i Ahkâm-ı Adliye'nin Etkisi (Kitabu'l-Büyük Örneği)*, 66-122.

⁵³ KMA, 1.

⁵⁴ Kanun-i Medeni Afganistan (KMA), Resmi Gazetesi 353 (5 Ocak 1977), Kanun No. 2418, 2.

sebepleri, mülkiyet hakkından fariğ olan haklar, hapsedme hakkı, ihtisas hakkı ve öncelikli haklar konularındaki bahisleri içermektedir.⁵⁵

Afganistan Medeni Kanunu'nun birinci maddesinin birinci fıkrasında, kanunda yer alan hükümler konusunda içtihadın geçerli olmadığı belirtilmiştir. Kanun hükümleri, hem lafız hem de anlam bakımından uygulanmaktadır. İkinci fıkrasında ise, kanunda hükmü bulunmayan konularda mahkemenin, adaleti en iyi şekilde sağlamaya yönelik genel olarak İslâm şeriatının ve özel olarak Hanefî mezhebinin ilkelerine uygun olarak karar vereceği belirtilmiştir. Eğer bir hüküm hem kanunda hem de İslâm şeriatı, Hanefî mezhebinde bulunmuyorsa, adalet ilkelerine ve kanuna aykırı olmamak kaydıyla genel örf'e göre hüküm verilmesi gerektiği ifade edilmiştir.⁵⁶

Söz konusu medeni kanunun oluşumunda genel olarak Hanefî fikhî temel alınmış olmakla birlikte, bazı durumlarda bu mezhebin dışındaki diğer mezhep görüşlerine de yer verilmiş, hatta ünlü mezheplerin içtihatlarının dışında farklı yaklaşımlara da yer verildiği gözlemlenmektedir. Bu bağlamda, bazı konulara örnek olarak değinilecektir.

1. Afganistan Medeni Kanunu'nda, kocanın fakirlik nedeniyle eşine nafaka sağlayamaması hali, tefrik sebebi olarak kabul edilmiştir.⁵⁷ Kanuna göre, yoksul olan kocaya üç ay geçmemek üzere makul bir süre tanınır. Bu süre içinde koca nafaka sağlayamazsa, kadının tefrik edilmesine karar verileceği öngörülmüştür. Bu durumda, Şafiî, Malikî ve Hanbelî mezhepleri⁵⁸ kadının mahkemeye başvurarak ayrılma talebinde bulunabileceğini belirtirken, Hanefî mezhebi ise kadının böyle bir talep hakkı olmadığını savunur.⁵⁹ Görüldüğü üzere, bu meselede Şafiî, Malikî ve Hanbelî mezheplerinin içtihatları benimsenmiştir.⁶⁰

2. Medeni Kanun'da, Hanbelî içtihadında olduğu gibi, kocanın meşru bir mazereti olmaksızın kaybolması tefrik sebebi olarak kabul edilmiştir.⁶¹ Kocanın kaybolmasını boşanma sebebi sayan Malikî mezhebi ile Hanbelî mezhebi arasında, meşru mazeret konusunda görüş ayrılığı bulunmaktadır. Malikî mezhebi, kaybolmanın meşru bir mazeretten kaynaklanıp

⁵⁵ Kanun-i Medeni Afganistan (KMA), Resmi Gazetesi 353 (5 Ocak 1977), Kanun No. 2418, 3. ; Kanun-i Medeni Afganistan (KMA), Resmi Gazetesi 353 (5 Ocak 1977), Kanun No. 2418, 4.

⁵⁶ KMA, 1, md. 1/1.

⁵⁷ KMA, 1, md. 192/57.

⁵⁸ Mustafa Hın, vd. *Büyük Şafiî Fikhî*, çev. Ali Arslan (İstanbul: Arslan Yayınları, 1994), 2/249; Vehbe Zühaylî, *el-Fikhü'l-İslâmî ve edilletuhu* (Dımaşk: Dârü'l-Fikr, 1997), 2/1996; Vehbe Zühaylî, *el-Veciz f'l-fikhî'l-İslâmî* (Dımaşk: Dârü'l-Fikr, 2005), 3/166.

⁵⁹ Ebû Bekr Alaüddîn Muhammed b. Ahmed Semerkandî, *Tuhfetü'l-fukahâ* (Beyrut: Dârü'l-kütübi'l-ilmîyye, 1405/1984), 1/163; Ebû Muhammed Bedruddîn Mahmûd b. Ahmed, Aynî, *el-Binâye fî şerhi'l-Hidâye* (Beyrut: Dârü'l-Fikir, 1411/1990), 5/505; Ebû Bekr Muhammed b. Ebî Sehl Ahmed Şemsu'l-Emme Serahsî, *el-Mebsût* (Beyrut: Dârü'l-Ma'rife, 1414/1993), 5/191; Ebü'l-Hüseyn Ahmed el-Kudûrî, *el-Muhtasar*, (Beyrut: Kâmil Muhammed Uveyza, 1418/1997), 173.

⁶⁰ Khwajamir, "Afgan Medeni Kanunu'nun Oluşum Süreci ve Muhtevası", 12.

⁶¹ KMA, 1, md. 194-195/58.

kaynaklanmadığına bakmaksızın bunu boşanma sebebi olarak kabul ederken, Hanbelî mezhebi ise kaybolmanın boşanma sebebi sayılabilmesi için meşru bir mazerete dayanmamasını şart koşmaktadır.⁶² Bu durumda, Afganistan Medeni Kanunu'nu hazırlayan hukukçuların, Hanbelî mezhebinin görüşünü benimsedikleri anlaşılmaktadır.

3. Bir mecliste aynı anda verilen üç talakın tek talak olarak sayılıp sayılmayacağı konusunda İslam hukukçuları arasında görüş ayrılığı bulunmaktadır. Üç boşamanın tek bir ifadeyle veya aynı mecliste yapılması durumunda boşanmanın geçerli olup olmayacağı konusunda da ihtilaf yaşanmıştır. Boşanmanın gerçekleşeceğini savunanlar, bu durumda kaç boşamanın geçerli olacağı konusunda da farklı görüşler öne sürmüştür. Ancak, sahabe ve tabiûn döneminde meşhur olan ve dört mezhep imamının da aralarında yer aldığı müctehitlerin çoğunluğuna göre, aynı mecliste sadır olan üç talakın tümü İslam hukuku bakımından geçerlidir.⁶³ Bu görüşe tamamen zıt olarak, Caferiler, Zahiriler ve bazı tabiûn âlimleri, birden fazla talakın aynı anda verilmesinin sünnete uygun olmadığını, bu nedenle geçersiz olduğunu ve bu durumda tek bir boşamanın bile gerçekleşmeyeceğini savunmuşlardır. Sahabelerden Zübeyr b. Avvâm (ö. 36/656), Abdurrahman b. Avf (ö. 31/651), İbn Abbas (ö. 68/687), Ali b. Ebi Tâlib (ö. 40/661) ve Abdullah b. Mesud (ö. 32/652) gibi isimlerden rivayet edilen iki farklı görüşten birine göre, tabiûnden Tâvûs b. Keysân (ö. 106/725), Muhammed b. İshak (ö. 276/889), İbn Teymiyye ve İbn Kayyim el-Cevziyye ile Zeydiyye mezhebi, birden fazla talakın aynı mecliste verilmesini tek talak olarak kabul etmişlerdir.⁶⁴ Afganistan Medeni Kanunu'nda bu konu şu şekilde ele alınmıştır: "İster sözlü olsun, ister işaretle olsun, sayıya bağlı olan talak bir talak sayılır".⁶⁵ Bu ifadeden de anlaşıldığı üzere, aynı anda verilen birden fazla talakın tek talak sayıldığı görüşü benimsenmiştir.

4. Genel Değerlendirme

Bu çalışma, Afganistan Medeni Kanunu'nun kaynaklarını belirlemek ve bu kaynakların kanun üzerindeki etkilerini ortaya koymak hedefiyle gerçekleştirilmiştir. Bu noktaya kadar aktarılan bilgilere göre, Afganistan Medeni Kanunu'nun, Mecelle-i Ahkâm-ı Adliye ve Yeni Mısır Medeni Kanunu'nun içeriğinden önemli ölçüde etkilendiği görülmektedir. Mecelle'nin ağırlığını dikkate alarak, Afganistan Medeni Kanunu'nun her iki kanundan da eşit

⁶² Zühaylî, *el-Fikhü'l-İslâmî ve edilletuhu*. 2/7398; Vizaretü'l-Evkaf ve's-Şuuni'l-İslamiyye Kuveyt, *Mevsûatü'l fikhîyetü'l-Kuveytîyye* (Mısır: Metâbiu' daru's-safve, ts.),29/64.

⁶³ Serahsî, *el-Mebsût*, 6/57; Muvaffakuddîn Abdullah b. Ahmed b. Muhammed İbn Kudâme, *el-Müğnî* (Beyrut: Dâru'l-Fikir, 1405/1985), 8/243; Kemaluddîn b. Abdulvehhab b. Abdulhamid İbnü'l-Hüman es-Sivasî, *Fethu'l-Kadir* (Beyrut: Dâru'l-Fikir, ts.), 3/468; Halil İbrahim, Acar, "Talak", *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi* (Ankara: TDV Yayınları, 2010), 39/499.

⁶⁴ Ebû Abdullah Şemsüddîn Muhammed b. Ebî Bekr İbn Kayyim el-Cevziyye, *Zâdü'l-me'âd fi hedy-i hayri'l-'ibâd* (Beyrut: Mektebetü'l-menâîr'l-İslâmiyye, 1415/1994), 227-228; Mezheplerin delilleriyle ilgili detaylı bilgi için bk. Selahattin Yılmaz, *İslam Aile Hukukunda Bir Anda Yapılan Üç Talak Meselesi* (Konya: Selçuk Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek lisans Tezi, 2013), 30-78; Halil İbrahim Acar, "Talak", 39/499.

⁶⁵ KMA, 1, md. 145-194/44.

derecede etkilendiği söylenebilir. Ancak, bu yasaların kullanım biçimlerinin aynı şekilde ve durumda gerçekleştirilmediği düşüncesindeyiz. Afganistan Medeni Kanunu'nun maddeleri, bu iki yasanın maddeleriyle karşılaştırıldığında, yararlanma tarzının nasıl değişik olduğu daha net ortaya çıkacaktır. *Mecelle-i Ahkâm-ı Adliye*'den iktibas yoluyla alınan maddelerin payı daha çok ve tercüme şeklinde alınmış maddelerin payı daha düşük bir seviyede Yeni Mısır Medeni Kanunu'ndan alınan maddelerin büyük bir kısmı, neredeyse yüzde doksan beş oranında, herhangi bir değişiklik yapılmadan doğrudan kopya edilmiştir. Sözü geçen değişikliğin nedenleri şu şekilde açıklanabilir: Afganistan Medeni Kanunu'nun hazırlanıp yürürlüğe girmesi yaklaşık elli yıl öncesine dayanmaktadır. Bu süreç, daha modernleşmiş bir ortamda gerçekleşmiştir. Bu nedenle, kanunun oluşturulmasında modern hukuk anlayışının etkisi daha belirgin otçmuştur. Yeni Mısır Medeni Kanunu ile Afganistan Medeni Kanunu'nun hazırlanması arasında, tarihsel olarak otuz yılı aşkın bir süre bulunmaktadır. Buradan hareketle *Mecelle-i Ahkâm-ı Adliye*'nin hazırlanması ve Afganistan Medeni Kanununun hazırlanması arasındaki zaman farkı yaklaşık yüz yıldır. Bundan dolayı, Afganistan Medeni Kanunu'nun tarihsel olarak Yeni Mısır Medeni Kanunu'na daha yakın olması, bu kanundan doğrudan alıntılar yapılmasına yol açtığı düşüncesindeyiz. Ancak, Yeni Mısır Kanunu'nun ana kaynakları arasında Mecelle'nin de yer alması nedeniyle, Afganistan Medeni Kanunu'nun hukuk kökeni ve kaynakları açısından Mecelle'ye daha yakın olduğu anlaşılmaktadır; bu yüzden Afganistan Medeni Kanunu'nun Mecelle'den daha fazla etkilendiği tespitlerimiz arasındadır.

Sonuç

İslam dini yayılmadan önce Aryana adıyla bilinen bugünkü sınırlarıyla Afganistan, Müslümanlar tarafından fethedildikten sonra Horasan bölgesinde yer almıştır. İslam'ın girişiyle birlikte bölgenin hukukî temeli de değiştirilmiştir. Hâkimler ilk asırlarda klasik fıkıh kitaplarına başvuru yaparken son dönemlerde ise fetva kitapları hazırlanıp yasalastırılmaya başlanmıştır. Uzun bir müddetten sonra söz konusu hukuki ve kanuni boşluğu doldurabilmek adına kanunlaştırma yoluna gidilmiştir. Dünyanın her tarafında kanunlaştırma çalışmaları ve bütün sorunlar için bir hukuki çerçeve hazırlanma çabaları hız kazanırken Afganistan'da Mecelle'ye yönelik bazı adımlar atılmıştır. Uzun bir süre birincil kaynak olarak kullanılan Mecelle, Afganistan Medeni Kanunu'nun oluşumunda kendisine müracaat edilen en önemli kaynaklardan biri olmuştur. 1972 yılında Afganistan Yargıtayı kararıyla bütün mahkemeler Mecelle'yi uygulamakla mükellef tutulmuştur. Bu durum 1977'de Afganistan Medeni Kanunu'nun yürürlüğe girmesine kadar devam etmiştir. 2021'den bu yana yürürlükten kaldırılan Afganistan Medeni Kanunu'nun çalışmaları ele aldığı bir taraftan adli ve hukuki birimlerde daha çok Mecelle-i Ahkâm-ı Adliye'den istifade edilirken diğer taraftan ise eğitimlerini Mısır'da yapmış bir grup Afganistanlı hukukçu, ülkenin hukuk sahasındaki çalışmalarında yer almışlardır. Söz konusu hukukçular, Mısır'da eğitim almış ve burada kazandıkları hukuk anlayışıyla Afganistan'da kanunlaştırma çalışmalarına girişmişlerdir. Bu sebeple, Yeni Mısır Medeni Kanunu, Afganistan'da Mecelle gibi bir geçmişi bulunmamasına

rağmen, Afganistan Medeni Kanunu'nun mühim kaynaklarından biri haline gelmiştir. Üstelik bu çalışmada bizzat Mısırlı hukukçuların yer alması, Yeni Mısır Medeni Kanunu'nun etkisinin daha belirgin hale gelmesine neden olmuştur. Ayrıca *Mürşidü'l-hayrân*'ın ve Irak Medeni Kanunu'nun etkisinin sebebini de aynı sebepte aramak gerekir. Zira sözü geçen her iki kanunun menşei Mısırlı hukukçulardır. Bu kanunun maddelerinin kaynakları tek tek değerlendirildiğinde şu neticeye varılmıştır: Afganistan Medeni Kanunu'nun yüzde otuz beşi Mecelle-i Ahkâm-ı Adliye'den yüzde yirmi civarındaki kısmı Yeni Mısır Medeni Kanunu'ndan iktibas edilmiştir. Kalan kısmı ise *Mürşidü'l-hayrân*, Irak Medeni Kanunu ve diğer fıkıh kaynaklarından faydalanılarak hazırlandığı söylenebilir.

Afganistan Medeni Kanunu, İslam hukukuna göre hazırlanmıştır. Afganistan Medeni Kanunu'nun içeriği, dört ana kitaptan oluşmakta olup, her bir kitap da kendi içinde kitaplar, bablar, fasıllar, bölümler, mebhaslar ve ekler gibi alt başlıklara ayrılmaktadır. Yeni Mısır Medeni Kanunu, Fransız Medeni Kanunu'ndan etkisi altında hazırlanmış olduğundan Afganistan Medeni Kanunu üzerinde de bu etkinin olup olmamasının araştırılması ayrı bir çalışmanın konusu olacağını ifade etmek mümkündür.

Kaynakça | References

- Acar, Halil İbrahim. “Talak”. *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*. 39/496-500. Ankara: TDV Yayınları, 2010.
- Akyıldız, Ali. “Tanzimat”. *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*. 40/1-10. İstanbul: TDV Yayınları, 2011.
- ALEP, Proje Talimat Hukuki Afganistan. *Mebadi Hukuki Vecaibi Afganistan*. Kaliforniya: Afghanistan Legal Education Project (ALEP), 2012.
- Arik, Fikret. “Kitap İncelemesi: Mısır Medeni Kanunu”. *Ankara Üniversitesi SBF Dergisi* 10/04. Erişim 1 Nisan 1955, 284-296. https://doi.org/10.1501/SBFder_0000000207
- Ataî, Muhammed İbrâhim. *Tarih-i Muâsır-i Afganistan*. çev. Cemillurrahman Kamgar. Kabil: Bingah İntişarat Matbaa-i Meyvend, 1426.
- Aydın, M. Akif. “Mecelle-i Ahkâm-ı Adliye”. *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*. 28/231-235. Ankara: TDV Yayınları, 2003.
- Aynî, Ebû Muhammed Bedruddîn Mahmûd b. Ahmed. *el-Binâye fi şerhi'l-Hidâye*. Beyrut: Dâru'l-Fikir, 1411.
- Gubar, Mîr Gulam Muhammed. *Afganistan Der Mesiri Tarih*. Tahran: İntişarat Cumhuri, 2005.
- Gümüş, Musa. “Osmanlı Devleti'nde Kanunlaştırma Hareketleri İdeolojisi ve Kurumları”. *Tarih Okulu Dergisi* 2013/XIV (2013).
- Hın, Mustafa vd. *Büyük Şafii Fıkhı*, çev. Ali Arslan. İstanbul: Arslan Yayınları, 1994.
- IMK, Irak Medeni Kanunu. *Resmi Gazete* 40 (4 Haziran 1951). Erişim 15 Mayıs 2024.
- İbn Kayyim, Ebû Abdullah Şemsüddîn Muhammed b. Ebî Bekr, el-Cevziyye. *Zâdü'l-me'âd fi hedy-i hayri'l-'ibâd*. Beyrut: Mektebetü'l-menârî'l-İslâmiyye, 1415.
- İbn Kesîr, Ebü'l-Fidâ' İmâdüddîn İsmâîl b. Şihâbiddîn Ömer. *el-Bidaye ve'n-nihaye*. Beyrut:

- İhyai't-Türası'l-Arabî, 1988.
- İbn Kudâme, Muvaffakuddîn Abdullah b. Ahmed b. Muhammed. *el-Müñnî*. Beyrut: Dâru'l-Fikir, 1405.
- İbnü'l-Hümam, Kemaluddîn b. Abdulvehhab b. Abdulhamid es- Sivasî. *Fethu'l-Kadir*. Beyrut: Dâru'l-Fikir, ts.
- Kadri Paşa, Muhammed. *Mürşidü'l-hayrân ilâ ma'rifeti ahvâli'l-insân*. Amman-Ürdün: ed-Darü'l-Arabiyye Litvzi ve Neşr, 1985.
- Kadham, Ammar Kareim al-Bşerawy - Resan, Kasim Hayaal al-Obaidi, "Legal Transplantation to the Muslim World: A Case Study of the Iraqi Civil Code under the Auspices of al-Sanhûri's Legal Approaches", *Journal of Islamic Law Research*, 2024, 783-810.
- Kamevî, Abdulmelik - Joubel, Muhammed Siddîk. *Niğahi be Hemkariha-ıy Qazaı-ı Afganistan ve Mısr*. Kabil: Matbaa-ı Nebraska, 1391.
- KEA, Kanun-i Esasiyi Afganistan. Resmi Gazete ns. (1 Ekim 1964). Erişim 8 Haziran 2024.
- KEA, Kanun-i Esasiyi Afganistan. Resmi Gazete ns. (26 Ocak 1977). Erişim 28 Eylül 2024.
- KEA, Kanun-i Esasiyi Afganistan. Resmi Gazete ns. (14 Nisan 1980). Erişim 20 Ocak 2024.
- KEA, Kanun-i Esasiyi Afganistan. Resmi Gazete ns. (29 Kasım 1987). Erişim 14 Mart 2023.
- KEA, Kanun-i Esasiyi Afganistan. Resmi Gazete 818 (12 Ocak 2004). Erişim 6 Ekim 2023
- KMA, Kanun-i Medeni Afganistan (Kanun No. 2418). Resmi Gazetesi 353 (5 Ocak 1977). 1. Erişim 27 Nisan 2023.
- KMA, Kanun-i Medeni Afganistan (Kanun No. 2418). Resmi Gazetesi 353 (5 Ocak 1977). 2. Erişim 27 Nisan 2023.
- KMA, Kanun-i Medeni Afganistan (Kanun No. 2418). Resmi Gazetesi 353 (5 Ocak 1977). 3. Erişim 27 Nisan 2023.
- Kâsânî, Alauddîn Ebû Bekr b. Mesu'd. *Bedâi'u's-Sanâi' fi tertibi's-Şer'ai'*. Beyrut: Dâru'l-kütübi'l-ilmîyye, 1406.
- Khwajamir, Mehtarkhan. "Afgan Medeni Kanunu'nun Oluşum Süreci ve Muhtevası". *İslam Hukuku Araştırmaları Dergisi* 26 (2015), 369-382.
- Khwajamir, Mehtarkhan. *Afganistan'da İslâm Ceza Hukukunun kanunlaştırılması*. Konya: Necmettin Erbakan Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü. Doktora Tezi, 2015.
- KMA, Kanun-i Medeni Afganistan (Kanun No. 2418). Resmi Gazetesi 353 (5 Ocak 1977). 4. Erişim 27 Nisan 2023.
- Kudûrî, Ebü'l-Hüseyn Ahmed b. Ebî Bekr Muhammed b. Ahmed. *el-Muhtasar*. Beyrut: Dâru'l-kütübi'l-ilmîyye, 1418.
- NNAHS, Nizamname-i Nikah Arusi ve Hatne Suri. Afganistan Adliye Bakanlığı 698 (23 Ağustos 1924). Erişim 17 Ocak 2024.
- Qani, Bahruddin. *Yürürlükte Olan Afgan Medeni Kanununa Mecelle-İ Ahkâm-ı Adliye'nin Etkisi (Kitabu'l-Büyû' Örneği)*. İstanbul: Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü. Yüksek Lisans Tezi, 2022.
- Semerkandî, Ebû Bekr Alauddîn Muhammed b. Ahmed. *Tuhfetü'l-fukahâ*. Beyrut: Dâru'l-kütübi'l-ilmîyye, 1405.
- Serahsî, Ebû Bekr Muhammed b. Ebî Sehl Ahmed Şemsu'l-Eimme es-. *el-Mebûsât*. Beyrut: Dâru'l-

Ma'rife, 1414.

Şentop, Mustafa. "Müşidü'l-Hayrân". *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*. 32/59-60. İstanbul: TDV Yayınları, 2006.

Taberî, Ebû Ca'fer Muhammed b. Cerîr. *Tarihu'r-Rusul ve'l-muluk*. Beyrut: Dâru't-türâs, 1387. TNEDAA. Nizamname-i Esasiyi Devlet-i Aliye-i Afganistan. Afganistan Adliye Bakanlığı 625 (7 Ekim 1923). Erişim 21 Aralık 2023.

UEDAA, Usul-ı Esâsi-yi Devlet-i Aliyye-yi Afganistan. Afganistan Adliye Bakanlığı 625 (12 Kasım 1931). Erişim 5 Ekim 2024.

Vizaretü'l-Evkaf ve'ş-Şuuni'l-İslamiyye Kuveyt. *Mevsûatü'l fikhîyetü'l-Kuveytiyye*. Mısır: Metâbü' daru's-safve, ts.

Yasin, Melikşah. "Örf ve Adet Kuralları ile İdari Teamüllerin İdare Hukukundaki Yeri". *İdare Hukuku ve İlimleri Dergisi* 15/2 (2012), 29-44.

YMMK, Yeni Mısır Medeni Kanunu (Kanun No. 108). Resmi Gazete 131 (29 Temmuz 1948). Erişim 30 Mayıs 2023.

Yılmaz, Selahattin. *İslam Aile Hukukunda Bir Anda Yapılan Üç Talak Meselesi*. Konya: Selçuk Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek lisans Tezi, 2013.

Zazaî, Turyalai. "Muhammed Mûsâ Şefik de Hivad Veteli Siyaset-medâr..." *Afganistan Eğitim Bakanlığı Aylık Dergisi* 4/1 (Nisan 2013), 59-69.

Zühaylî, Vehbe. *el-Fıkhü'l-İslâmî ve edilletuhu*. Dımaşk: Dârü'l-Fikr, 1997.

Zühaylî, Vehbe. *el-Vecîz fî'l-fikhi'l-İslâmî*. Dımaşk: Dârü'l-Fikr, 2005.